

Even uw aandacht...

Deze 'smaakmaker' laat u toe kennis te maken met dit werk.

Dit tekstfragment mag niet gebruikt worden voor opvoering. Het mag niet worden gedownload, afgedrukt of verder verspreid.

Indien deze smaakmaker u bevalt, raden we u aan het volledige toneelstuk te ontlenen en te lezen voor u tot de aankoop van boekjes voor opvoering beslist.

Veel leesplezier!

HET LUIK

Een tragikomisch oorlogsverhaal

door

Wies Geerts

Toneelfonds J. Janssens – Antwerpen
2020
Nr.3511

PERSONAGES

(3 dames – 4 heren)

ANTOON, een rasechte Sinjoor/huisvader met het hart op de juiste plaats :

SAMUEL, Joodse zakenvriend van Antoon, op de vlucht voor de nazi-gruwel :

MARIE-PAUL, jarenlange trouwe huishoudster van Antoon :

LOWIEKE, zoon van Marie-Paul, het lichaam van een 30-jarige, het verstand en de praat van een kind van zes :

EUFRAZIE, dochter van Antoon, over-emotioneel, barst voor het minste in tranen uit :

EMERENCE, dochter van Antoon, tegenpool van haar zus, (soms iets te) recht voor de raap :

KURT, nazi-officier, in de bezette stad Antwerpen op jacht naar ondergedoken Joden :

DECOR

We zien een donkere kelderruimte. Achteraan centraal is een groot keldergat waardoor je naar buiten kunt kijken. Je ziet door het keldergat de straat buiten. Langs de binnenkant is een dubbel houten luik dat het keldergat kan afsluiten van binnenuit. Links tegen de keldermuur staat een grote kast met schabben, met daarvoor een tafel met een stoel. Daarnaast staat een oude dubbele kleerkast. Op de tafel staat een oude radio, er liggen typische kelderspullen en wat papieren op de tafel. In de kast op de schabben ligt allerlei kelderrommel. Rechts is een trap naar boven, richting de begane grond. Bovenaan de trap is een platform dat leidt naar een deur. Via die deur loop je naar het gelijkvloers gedeelte van het huis. Onder de trap staan dozen en andere spullen. In de hoek achteraan rechts staat een sfeervolle antieke staande lamp.

KORTE INHOUD

Antwerpen, Wereldoorlog II. Een door de nazi's bezette stad. Antoon, een Antwerps zakenman, helpt zijn goede Joodse vriend en zakenpartner Samuel onderduiken in zijn kelder om te ontsnappen aan het verschrikkelijke nazi-regime. Uiteraard in het grootste geheim, hij vertelt het enkel aan zijn huisgenoten. Terwijl de oorlogsgruwel wild om zich heen slaat, gebeurt toch het ondenkbare. Samuel wordt verraden ... Hoe is dat kunnen gebeuren... en vooral ... door wie?

EERSTE BEDRIJF

(In de zaal speelt allemaal jaren 40-muziek (Andrew Sisters, Glenn Miller, Vera Lynn, ...) Het toneeldoek is reeds open. De kelderruimte is vaag te zien, gehuld in rook. Het zaallicht dimt traag. De zaalmuziek sterft uit. De intromuziek klinkt.)

INTROMUZIEK VIOOL

(De deur bovenaan gaat open. Een wat oudere dame met grijze krullen komt de kelder binnen en steekt het licht aan naast de deur.)

LICHT

(Ze daalt de trap af. Ze heeft een lange mantel aan en kijkt wat rond in de lege kelderruimte. Ze zucht, loopt naar de tafel en bekijkt zwijgend wat papieren en spullen. Ook in de kast bekijkt ze wat attributen die er liggen. Ze pakt ze vast en legt ze weer terug. Ze probeert het radiotoestel op de tafel. Het ruist eerst even, maar het werkt uiteindelijk.)

RADIOGELUID MUZIEK

(Ze lacht wat weemoedig en zet de radio weer af. Mijmerend loopt ze naar de trap en opent een doos die eronder staat. Ze haalt er een boek uit. Ze doorbladert het kort en legt het weer weg. Ze neemt een ander boek. Dit boek trekt haar aandacht. Ze begint erin te bladeren en te lezen. Ze draait zich wat naar de zaal. “Dagboek” staat er duidelijk op het boek te lezen, met daaronder “Samuel Goldberg”, in stift geschreven. Langzaam klinkt een

geluidsfragment luider en luider. Het is een radiob bericht over het begin van de Tweede Wereldoorlog. Het dagboek verhaalt dus duidelijk over de oorlog.)

GELUIDSFRAGMENT OORLOG

(Het geluidsfragment klinkt luider en luider, het licht dimt langzaam volledig terwijl ze verder leest. In het pikdonker horen we het hele radiofragment. Op het einde van het radiofragment klinkt plots een luide slag.)

SLAG

(Plots knipt het licht enkel aan in het keldergat op straat.)

LICHT BUITEN

(We kijken door het keldergat naar buiten. Er schijnt weer daglicht buiten. De kelder is verder donker. De dame in de kelder is intussen verdwenen. We springen duidelijk terug in de tijd en zien wat de dame in het dagboek aan het lezen was. We zien wat mensen passeren aan het kelderluik. We zien enkel hun benen. Even later zien we van rechts een man voorbij lopen. Hij draagt een zwarte broek en lange zwarte jas. Ook nu zien we enkel zijn benen. Plots klinkt buiten een luide Duitse stem.)

KURT : HALT! Ausweis!

(De man houdt halt en draait zich om, enkel zijn voeten en onderbenen nog steeds zichtbaar door het keldergat. Meteen daarna zien we een man, duidelijk gekleed in een Duits legeruniform, die vlak voor de man in het zwart komt staan. "Buiten beeld" geeft de man in het zwart zijn paspoort af.)

Ihre Name?

(Damuel, de man in het zwart, aarzelt even.)

SAMUEL : Het staat er ...

(De Duitser geeft hem plots een stevige stomp in zijn maag. Er klinkt traag dramatische muziek.)

MUZIEK

(De man krimpt ineen. Hij valt op de grond. Nu is te zien dat het een Joodse man is. Zijn vioolkist valt op de grond. De man draagt een shtreimel (traditionele Joodse hoed), een Jodenster en heeft twee typisch Joodse peies (pijpenkrullen voor de oren). De Duitser bukt zich naast de Joodse man. Hij herhaalt zijn bevel, dwingender nu.)

KURT : IHRE NAME!

SAMUEL : Samuel ... Samuel Goldberg ...

KURT : Ach so ...

(De Duitser staat weer recht. Hij geeft de Joodse man plots zonder reden een stevige stamp. De Joodse man krimpt verder ineen. Kurt bukt zich weer. Hij kijkt naar Samuel en pakt Samuels gezicht vast bij zijn kin.)

(cynisch) Hallo Samuel ...

(Samuel reageert niet. De Duitser kletst hem in het gezicht.)

Was sagen sie denn ... hallo Kurt!

SAMUEL : *(aarzelend)* Hallo Kurt ...

KURT : Viel besser ... *(Neemt een haarlok van Samuel vast.)* Und was ist das, Samuel?

Das sieht idiot aus, nein?

(Samuel reageert niet.)

(woest) NICHT?

SAMUEL : *(zacht)* Ja ...

(De Duitser haalt een knipmes uit zijn zak en snijdt de twee pijpenkrullen van Samuel af met zijn mes. Hij werpt de haarlokken gewoon op straat en lacht gemeen. Samuel durft geen krimp geven.)

KURT : Das sieht besser aus! Haha!

(Samuel blijft verslagen en vernederd op de grond liggen. Kurt staat recht, geeft hem nog eens een harde stamp en wandelt verder. Kurt mompelt en wandelt weg naar links.)

Verdammte Juden ...

(De muziek klinkt luider en dramatischer.)

MUZIEK

(Even later ontfermt een andere man zich buiten over Samuel. Hij komt van rechts en helpt Samuel overeind. De muziek dimt weer.)

ANTOON : Gaat het meneer? *(Plots lijkt hij de joodse man te herkennen.)* Samuel?

SAMUEL : Antoon?

(Ze kennen elkaar duidelijk. Antoon ondersteunt Samuel.)

ANTOON : Jongen toch, kom binnen, snel ...

(Ze verdwijnen langs rechts uit het zicht, richting de voordeur van het huis. Kort nadien gaat de kelderdeur bovenaan open. Ze zijn binnen. Antoon steekt het kelderlicht aan.)

KELDERLICHT

(Antoon komt binnen, Samuel nog steeds ondersteunend.)

Naar beneden, snel ...

(Ze lopen de trap af. Ze bekijken mekaar. Samuel zet zijn hoed af. Hij draagt een keppeltje. De muziek stopt langzaam. Samuel legt zijn vioolkist op de tafel.)

ANTOON : Gaat het, vriend?

SAMUEL : Jaja, bedankt Antoon, bedankt.

(Samuel pakt Antoon plots stevig vast. De knuffel duurt echter net iets te lang. Antoon kijkt wat ongemakkelijk over Samuels schouder in de zaal. Samuel lost niet. Antoon onderbreekt uiteindelijk de knuffel wat onhandig.)

ANTOON : Geen probleem vriend. Die smerige moffen ... ik heb het allemaal zien

gebeuren door het raam boven ... Wel voorzichtig zijn hé jongen, voor hetzelfde geld had hij u opgepakt ...

SAMUEL : Opgepakt? Ik heb toch niks verkeerd gedaan?

ANTOON : Die Duitsers hebben geen reden meer nodig hé jongen. Joods zijn is sinds kort genoeg voor die smeerlappen om u op te pakken. Ik heb gisterenavond van een bevriende politieagent die bij het verzet zit, gehoord dat alle Duitse troepen én de politie de opdracht hebben gekregen om zoveel mogelijk Joden op te pakken en naar de Dossinkazerne in Mechelen te brengen.

SAMUEL : De Dossinkazerne?

ANTOON : Ja, er is pas nog zo een razzia geweest. Ze worden met legervoertuigen naar daar gebracht, daar verzameld, hun bezittingen worden afgepakt en ze worden op treinen gezet.

SAMUEL : Allez, da's al iets, op de treinen mogen we dan toch nog op ... Want de trams zijn verboden terrein, die mogen Joden al een tijdje niet meer nemen. Ik heb gisteren nog een tram proberen te nemen ...

ANTOON : En?

SAMUEL : Ze hadden het gezien, ik heb hem moeten terugbrengen, haha ...

ANTOON : *(Moet een lach onderdrukken.)* Lach er niet mee man ... het is erg genoeg.

SAMUEL : Nee, ik zal er mee wenen. Natuurlijk is het erg. Ik snap het ook niet. Waarom mogen wij ineens niet meer op de trams? Is het nog niet erg genoeg dat we sinds kort zo'n ster moeten dragen met "Jood" op? *(Hij toont de Jodenster op zijn jas.)*

ANTOON : Mja jongen, schandalig is het.

SAMUEL : En in de cinema's en theaters mogen we ook al niet meer binnen. En dan moesten we ons een tijdje geleden allemaal laten registreren en inschrijven in een jodenregister. Waar slaat dat op? Wij zijn toch geen tweederangsburgers hé?

ANTOON : Voor hen wel vriend, voor hen wel ... Dat is het probleem, en hebt ge u toen laten inschrijven in dat register dan?

SAMUEL : We moesten wel Antoon. Alleen onze Yentel, mijn zoontje, dat moest niet.
Het moest pas vanaf 15 jaar. Dat kereltje is vijf.

ANTOON : Pff wat een maatregel ...

SAMUEL : Ja, allez Antoon, eerst mochten we niet meer ritueel slachten, dan mochten Joodse leerlingen alleen nog naar Joodse scholen, niet meer naar het “gewoon” onderwijs. Er zijn jobs die ge als Jood gewoon niet meer moogt uitoefenen nu, er is ineens een avondklok... Dat kan toch allemaal niet ...

ANTOON : Ja jongen, ze willen alle Joden in Antwerpen hùn regels opleggen. De smeerlappen! Ze willen alles weten, wat ge doet, waar ge woont ...

SAMUEL : Waar ik woon weten ze toch niet. Wij wonen officieel wel in een appartementje op de Belgiëlei, maar dat was helemaal onderkomen. Vochtplekken, schimmel... Dat was enorm ongezond voor onze Yentel, dus wij wonen nu tijdelijk in een appartement van een zakenvriend op de Plantin Moretuslei. Maar dat is dus niks officieel ...

ANTOON : Ah, niemand weet dat ge daar woont dan?

SAMUEL : Nee, alleen die vriend weet dat, en nu gij. Officieel wonen we nog altijd op de Belgiëlei.

ANTOON : Heel goed vriend, heel goed. Hou dat voorlopig maar zo ...

SAMUEL : Niemand heeft er zaken mee hé Antoon. Maar nu gaan ze ons nog oppakken ook?

ANTOON : Dat heb ik gisteren horen zeggen ja. Er zou gisteren weer een grote razzia zijn geweest. Alle Joden die ze vonden zijn opgepakt, naar Mechelen gebracht en op treinen gezet. Dat zijn hun orders.

SAMUEL : En naar waar rijden die treinen dan?

ANTOON : Naar Polen, naar Duitsland ...

SAMUEL : Aaaaah jaja ... dat weet ik ... Maar dat is om te gaan werken ...

ANTOON : En gij gelooft dat? Als het is om daar gewoon te gaan werken, waarom doen ze dat vervoer dan met beestenwagens, vriend? En waarom moeten de vrouwen en kinderen dan ook mee naar daar?

SAMUEL : Om die gezinnen niet uiteen te halen zeker?

ANTOON : Jongen toch, was het maar waar. Neem het van mij aan, er vertrekken er veel, maar ik wil nog zien hoeveel er gaan terugkomen ...

SAMUEL : Ge bedoelt ... maar ...

ANTOON : Wat is er?

SAMUEL : Mijn ouders ... mijn ouders zijn twee weken geleden naar zo'n werkkamp gebracht. Auschwitz of zoiets schreef mijn vader ...

ANTOON : Schreef uw vader?

SAMUEL : Ja, ik heb gisteren een brief van hem gekregen, maar ze waren daar om te werken schreef hij. Hij was daar om te werken in de bouw, barakken bouwen en zo, en mijn moeder werkt daar in een naaiatelier. Alles was oké schreef mijn vader ... Ze zijn toch niet...

ANTOON : Nee natuurlijk niet jongen ...

SAMUEL : (*aarzelend*) Hoe ... maar ge zegt juist ... Die .. die gaan toch terugkomen?

ANTOON : Maar natuurlijk jongen ... natuurlijk ...

SAMUEL : Ja ... volgens mijn vader was dat vanuit de stad geregeld. Onze burgemeester zou toch nooit toelaten dat daar foute dingen gebeuren hé in die werkkampen ...

ANTOON : Delwaide? Jongen toch, Delwaide heult mee met den Duits. Bij die eerste razzia deed hij of hij van niks wist, terwijl hij volgens mijn vriend bij het verzet heel goed wist wat er gebeurde, onze plaatsvervangende burgemeester. Sinds Delwaide de macht hier in de stad heeft overgenomen van Camille Huysmans zou ik daar niet teveel vertrouwen in hebben, in die collaborateur ... Of zijt ge vergeten dat hij akkoord was om alle randgemeenten te annexeren bij Antwerpen? Deurne, Berchem, Hoboken, bestaat allemaal niet meer. Dat is allemaal "Groot Antwerpen" nu, allemaal om den Duits te helpen om dat allemaal onder controle te krijgen. Om alles te centraliseren. Administratie, politie ... De politie is trouwens ook al half verzet half collaborateur zei mijn vriend, dus da's ook al een wespennest. De helft is er omgekocht. Het is

gewoon best dat ge niet teveel mensen meer blind vertrouwt Samuel ... Daar komt het uiteindelijk op neer.

SAMUEL : Maar mijn ouders zijn toch oké daar in Auschwitz ... ?

ANTOON : Ja natuurlijk dat ...

SAMUEL : Ja, anders zouden ze mij ook geen brief kunnen en mogen schrijven hé ...

ANTOON : (*kijkt plots verschrikt.*) Wacht eens, uw vader heeft die brief van daaruit verstuurd?

(*Samuel knikt.*)

Naar welk adres?

SAMUEL : (*Snapt het nog altijd niet goed.*) Naar ons nieuwe appartementje ... op de Plantin Moretuslei ...

ANTOON : Dus de Duitsers weten wél waar jullie nu wonen dan ...

SAMUEL : Die gaan die brieven toch niet allemaal lezen die daar worden geschreven, Antoon.

ANTOON : (*zuchtend*) Misschien wel hé vriend ... misschien wel ...

SAMUEL : Ja ... als ze hem gelezen hebben ... Ons adres stond wel op die brief natuurlijk ... Niet aan gedacht ... Maar mijn vader schreef dat hij mij zonder probleem een brief mocht sturen.

ANTOON : De lafaarden ...

SAMUEL : Dat is toch niet erg ... of wel?

ANTOON : (*Weet niet wat te zeggen.*) Neenee, natuurlijk niet. Maar we gaan geen risico's nemen tot we volledig zeker zijn dat uw ouders helemaal oké zijn daar en dat de kust veilig is voor u en Jacoba en de kleine Yentel. Dus blijf voorlopig wat uit het vizier van de Duitsers ... Ge hebt daarjuist gezien dat ze het niet meer goed voorhebben met Joden hé ...

SAMUEL : Mja ... uit hun vizier blijven ... Hoe dan? Ze weten me wonen nu ... en Jacoba en Yentel ook ...

ANTOON : *(Denkt kort even na.)* Ge blijft hier, bij ons ... alle drie ...

SAMUEL : Hier?

ANTOON : Ja, hier in de kelder. Tijdelijk hé, tot alles uitgeklaard is ...

SAMUEL : Ja, dat is misschien een goed idee. Ik zou niet willen dat er met Jacoba of onze Yentel iets zou gebeuren ... Bedankt Antoon.

(En weer pakt hij Antoon stevig vast. En weer te lang. Antoon kijkt weer vreemd de zaal in. Hij wringt zich weer wat onhandig los.)

ANTOON : Ja, het is oké man. Dus, blijf voorlopig hier, samen met Jacoba en de Yentel. Thuis is het misschien niet meer veilig.

(In de verte klink het geluid van marcherende soldaten.)

MARCHERENDE SOLDATEN

(Antoon loopt naar het luik en sluit het snel van binnenuit. In stilte wachten ze tot de soldaten voorbij zijn gewandeld.)

Dit luik blijft overdag altijd gesloten, zodat niemand kan zien dat jullie hier zitten. Alleen 's avonds of 's nachts mag het even open, als het donker is buiten, om te verluchten. Maar dan blijft het licht binnen wel uit. We nemen geen enkel risico voorlopig ...

SAMUEL : *(Het overvalt hem allemaal wat.)* Is dat echt allemaal nodig?

ANTOON : Misschien niet vriend, misschien niet. Maar we gaan niks riskeren ...

SAMUEL : Mja oké ... dat is misschien het beste dan ... Ik zal thuis Jacoba en Yentel ophalen ...

ANTOON : Neenee, niks van. Veel te riskant. Wie weet volgt iemand u. Ik vraag aan onze huishoudster om bij u thuis wat spullen op te halen en om Jacoba en

Yentel discreet mee te brengen. Jullie duiken hier voorlopig onder; de situatie is veel te gevaarlijk thuis en op straat ... Schrijf hier op wat je nodig hebt en schrijf een kort briefje aan uw vrouw dat ze direct mee naar hier komt met Yentel. *(Hij geeft Samuel een blad papier en een pen.)*

SAMUEL : Ja ... bedankt ...

(Samuel kijkt Antoon aan en pakt hem opnieuw vast. Weer te lang. Weer die vreemde blik. Weer wringt Antoon zich los.)

ANTOON : Het is al goed man. Allez, schrijf op wat je nodig hebt! We verliezen kostbare tijd ...

(Samuel zet zich aan de tafel, denkt na en noteert wat dingen. Het licht dimt. Een richtspot schijnt vooraan op het podium. Antoon stapt in het licht.)

RICHTSPOT

ANTOON : Ik ben Antoon, 47 jaar, al 25 jaar importeur exporteur van diamanten. Zo heb ik Samuel ook leren kennen. Nen doodbrave eerlijke jongen, diamantslijper, ne krak in zijn vak. Geboren in Polen en op zijn 10 jaar naar België gekomen met zijn ouders. Joods. Orthodox Joods. De door de nazi's zo gehate Joden. Maar hoe legt ge in Godsnaam uit aan zo'n kerel wat er allemaal aan het gebeuren is. Dat het daar geen werkkampen zijn ginderachter, maar ... *(zucht)* Werkkampen tsss ... om hun vuil werk te doen ja en als ze u niet meer kunnen gebruiken wordt ge gedumpt. Letterlijk ... maar dat kunt ge zo ne jongen toch niet vlakaf zeggen. Zeker niet nu zijn eigen ouders daar zitten. Wie weet wat is er ondertussen met die mensen gebeurd daar in Auschwitz. Ik mag er niet aan denken ... en dan een brief laten schrijven naar huis ... Hoe sympathiek ... en ondertussen weten ze dat zijn zoon nog in Antwerpen zit en

ze weten ineens ook waar ... Klootzakken ... Klote-oorlog ... Wat een miserie ... *(Hij zucht diep.)*

(Het hele decor wordt traag opnieuw belicht.)

LICHT

SAMUEL : *(Geeft zijn briefje aan Antoon.)* Dat is het zowat denk ik ...

ANTOON : *(Neemt het aan en loopt naar de trap. Hij roept.)* Marie-Paul!

(De deur boven gaat open. Marie-Paul, de dame van in de openingsscène, maar zonder grijs haar nu, komt de trap af. Ze draagt typische huishoud/dienster-kledij van vroeger. Zwart kleedje, witte schort.)

MARIE-PAUL : Ja, meneer?

ANTOON : Marie-Paul, dit is Samuel, een Joodse zakenvriend uit Polen.

MARIE-PUAL : *(Loopt naar Samuel om zich voor te stellen.)* Marie-Paul ...

SAMUEL : Samuel ... ook Pool ...

MARIE-PAUL : Neenee, ik heet Marie-Paul ...

SAMUEL : Oh oké ... haha ...

(Marie-Paul wil Samuel een hand geven.)

Nee sorry, wij geven dames geen hand. Uit respect voor onze eigen vrouw en het huwelijk raken wij geen andere vrouwen aan, sorry ... Niet slecht bedoeld ... Integendeel ...

MARIE-PAUL : Ah, geen probleem. Da's speciaal. Amai, als dat ooit in de politiek zou gebeuren zeg, dat zou nogal een rel geven als ne Joodse man op ne politieke lijst vrouwen geen hand zou willen geven... Allez denk ik hé ...

ANTOON : Dat zou nog wel meevallen ...

(De zaal gniffelt. Antoon stapt even uit het verhaal en kijkt in de zaal.)

Weten jullie meer misschien?

(Antoon stapt weer in het verhaal en geeft Marie-Paul het briefje.)

Marie-Paul ... ga naar het huis van Samuel, op de Plantin Moretuslei nummer ... *(Hij kijkt naar Samuel.)*

SAMUEL : Nummer 125 ... bus 12 ...

ANTOON : Nummer 125 bus 12 dus en zeg tegen de vrouw die daar woont, de vrouw van Samuel, Jacoba heet ze, dat ze het hoogstnodige inpakt. Ook wat op dit briefje staat en dat ze direct met hun zoontje mee naar hier komt. De kleine heet Yentel, een schat van een kind ...

MARIE-PAUL : *(Neemt het briefje aan en loopt de trap op.)* Komt in orde meneer ...

ANTOON : Marie-Paul ...

MARIE-PAUL : Ja, meneer?

ANTOON : Zijt voorzichtig ...

MARIE-PAUL : Natuurlijk meneer ...

(Onderweg naar boven doet ze haar schort alvast uit en ze verdwijnt door de bovendeur.)

ANTOON : Taske koffie, vriend?

SAMUEL : Graag ...

(Antoon loopt de trap op naar boven en verdwijnt door de deur. Samuel haalt een boek, het dagboek van bij het begin, uit zijn vioolkoffer. Hij zet zich aan de